

ŠIMEČKOVÁ, M. Audiální data: sběr, archivace, katalogizace a příprava pro strojové učení. In: ŠIMEČKOVÁ, M. (ed.). *Metodika pro převod strukturovaných znalostí z oboru dialektologie do strojového učení*. Brno: Ústav pro jazyk český AV ČR, Vysoké učení technické v Brně; Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2025, s. 15–62. [online] Dostupné z <<https://www.jamap.cz/download/jamap-metodika.pdf>>.

ŠIMEČKOVÁ, M.; KOPECKÁ, T.; KUBEČEK, F.; IREINOVÁ, M. Regionální prvky ve výuce českého jazyka. *ČJL*, 74, 2023–2024, s. 110–116.

ŠIMEČKOVÁ, M.; KUBEČEK, F.; ŽIŽKA, J.; NÉTEK, R. *Mapa ligy superdialektologů. Verze 1*. Brno: Ústav pro jazyk český AV ČR, Vysoké učení technické v Brně; Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2024. [online] Dostupné z <<https://www.jamap.cz/supermapa>>.

ŠIMEČKOVÁ, M. A KOL. *Ve slovech*. Brno: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2022. [online] Dostupné z <<https://veslovech.cz/>>.

ŠÍPKOVÁ, M.; PŘADKOVÁ, P. *Zvukový panel*. Brno: Ústav pro jazyk český AV ČR; Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2022. [online] Dostupné z <https://eyetracking.upol.cz/naki_vystava_nareci/>.

Profesor Zdeněk Kožmín (1925–2007)

Václav Jindráček, PF UJEP v Ústí n. L.

vaclav.jindracek@ujep.cz

Klíčová slova: Zdeněk Kožmín, sté výročí, medailon, poezie, didaktika

Key words: Zdeněk Kožmín, Centenary, Poetry, Didactics

Professor Zdeněk Kožmín (1925–2007)

The article was written on the occasion of the centenary of the birth of Professor Zdeněk Kožmín. Attention is paid to Kožmín's contribution to the didactics of literature and style, his innovative views on the place of artistic texts in teaching, and the possibilities of analysis and interpretation, especially of poetic texts. At the same time, the article describes how Professor Zdeněk Kožmín's professional life was influenced by personal experiences (during World War II, during forced departure from the academic environment and teaching at the grammar school), and presents the professor as a bearer of professional and human qualities.

*Ale vždyť tolik máš – slovo a lásku, jazyk a filosofii,
lidi a Boha, intimitu a vesmír. A stále ještě ŽIVOT.¹*

28. února 2025 uplynulo 100 let od narození Zdeňka Kožmína. Jak ale pojmout příspěvek, který je schopen docenit jen nepatrnou část toho, čím pan profesor oslovil celé generace svých žáků a studentů a co dodnes udivuje množstvím inspirací a rozsahem tvůrčího záberu?

Hned v úvodu by se snad slušelo připomenout Zdeňka Kožmína jako jednu z nejvýznamnějších osobností české literární vědy, jako teoretika a kritika, který četl i psal v několika jazycích, věnoval se otázkám interpretace, dílu Jana Amose Komenského,

¹ KOŽMÍN, Z. *Bubáčky. Naddeníky 1998–2002*. Brno: Host, 2020, s. 102.

soustavně sledoval moderní českou i světovou poezii a prózu a uváděl ji do souvislosti s filozofickým myšlením Jana Patočky, Jacquesa Derridy či Paula Ricoeura.

Poctivě připomenutí Kožmínova odkazu by však rozhodně nemělo nechat stranou ani jeho činnost pedagogickou – ať už by ji mapovaly osobní deníkové záznamy z dob, kdy působil jako středoškolský a vysokoškolský učitel, anebo texty, jimiž výuku češtiny a literatury průběžně obohacoval (od opakovaně vydávaných čítanek pro základní školy až k příručkám o tvořivosti v hodinách slohu a netradičním publikacím o teoretické a praktické rovině přístupů k interpretaci poezie).

A přitom není pochyb, že by článek stále zůstal Kožmínově památce mnoho dlužen, kdyby ani v krátkosti nepřipomněl vzácné chvíle, jež i po několika desítkách let žijí ve vzpomínkách těch, kteří měli to štěstí a s panem profesorem se osobně setkali – třeba už v době před nuceným odchodem z pedagogické fakulty (před rokem 1970)² anebo později, v průběhu jeho působení na gymnáziu v Zastávce u Brna (v normalizační éře mezi lety 1970 a 1985)³ a po návratu na brněnskou univerzitu (v letech 1990 až 2003).⁴

Proto je myslím na místě, abych zde rovněž průběžně odkazoval alespoň na některé životopisné stati či knihy, v nichž je význam Kožmínova díla a jeho pedagogického působení objasněn daleko výstižněji, než by se mi to kdy podařilo v rozsahu skrovné stati.

Snad nejdůsledněji to v poslední době dokázal Jan Tlustý v pečlivě zredigovaném výboru deníkových záznamů, které vznikaly mezi lety 1998 a 2002 a jejichž vydání v roce 2020 doprovodily kapitoly s podrobným poznámkovým aparátem, kalendářem, fotografickou přílohou a edičním komentářem. Kniha nazvaná *Bubáčci*, navazující na předcházející *Struktury* (1995) a *Obtisky* (1998), tak uzavřela cyklus výborů z deníků, které si Kožmín vedl už od sedmdesátých let,⁵ a obsahuje řadu komentářů, v nichž se přehledně shrnují důležité i méně známé životopisné údaje. Dočteme se v nich třeba, že Zdeněk Kožmín, narozený v Hněvicích u Roudnice nad Labem v rodině železničáře, unikl za války koncentráku vlastně jen shodou náhod – paradoxně díky vyšetřování jeho otce gestapem a následnému přeložení rodiny z Roudnice nad Labem do Chocně.⁶ A dozvíme se také, že právě tam jej nelehký osud provázel i po maturitě, když byl od roku 1944 jako pomocný dělník totálně nasazen na práci v letecké továrně a v těchto těžkých podmínkách musel setrvat až do konce války.

Odborné práci se Zdeněk Kožmín mohl věnovat systematicky teprve ve druhé polovině padesátých let. V roce 1949, záhy poté, co absolvoval studium češtiny a filozofie

² PROKEŠ, J. Zdeněk Kožmín jako inspirátor svých studentů. *Bohemica Litteraria*, 19, 2016, č. 2, s. 77–79.

³ Jak ještě upozorním, vzpomínkami na tuto dobu přispěli při různých příležitostech i Kožmínovi studenti, například Jaromír Blažejovský, Jan Ondroušek nebo Vojtěch Fatka.

⁴ K tomu v dalších částech příspěvku uvedu zejména úryvky z článků Michala Přibáňe a Jana Tlustého.

⁵ První svazek deníkových zápisků byl v roce 1995 vydán pod názvem *Struktury*. Hned v úvodu jej Kožmín označil za „naddeníky“, v nichž si chtěl „nějak strukturovat rozdrobený čas“ – tíhu doby mezi lety 1975–1989. V roce 1998 byly *Struktury* následovány svazkem deníkových záznamů *Obtisky* (z let 1990–1997).

⁶ O rok a půl později – necelé tři týdny po atentátu na Heydricha – bylo totiž zatčeno a do terezínské Malé pevnosti transportováno čtyřiaosmdesát studentů roudnického gymnázia, včetně třídy, kterou Kožmín dříve navštěvoval. Z dvaceti studentů, kteří byli odesláni do koncentračních táborů v Osvětimi, Buchenwaldu a Flossenbürgu, jich přežilo jen sedm. Srov. TLUSTÝ, J. Kalendárium života a díla. In KOŽMÍN, Z. *Bubáčci*, cit. dílo, s. 303–304.

na Filozofické fakultě Karlovy univerzity (kde k jeho učitelům patřili mimo jiné literární vědec Václav Černý a filozof Jan Patočka), dostal totiž na základě „umístěnky“ přiděleno učitelské místo ve Starém Jičíně na Ostravsku a několik let sem dojížděl z Chocně a z Brna. První referáty a recenze odborných knih tak publikoval až v roce 1955, zpočátku v periodiku *Literatura ve škole*, a od roku 1956 – když se stal asistentem na Vyšší pedagogické škole v Brně⁷ – i v časopisech *Český jazyk*⁸ a *Host do domu*.

Počet titulů oborových časopisů, do nichž Kožmín pravidelně přispíval zejména v šedesátých letech, se nakonec rozrostl v úctyhodný seznam, zahrnující periodika jako *Literární noviny*, *Zlatý máj*, *Orientace*, *Plamen* a v druhé polovině šedesátých let i časopisy *Česká literatura*, *Estetika* nebo *Listy*. Do roku 1971 tak vzniklo přes 350 recenzí, studií, glos a doslovů, věnovaných mimo jiné „zvětšeninám“ z české prózy (například z děl Milana Kundery, Bohumila Hrabala, Ladislava Fukse, Věry Linhartové nebo Ludvíka Vaculíka),⁹ nově vydaným básnickým sbírkám (knihám Vladimíra Holana, Jana Skácela, Jiřího Koláře, ale i mladší autorské generace), dílu Franze Kafky a aktuální světové literatuře (opakovaně zejména absurdnímu dramatu a existencialismu).¹⁰ Kromě dílčích statí se výsledkem této usilovné práce staly nakonec i knihy *Umění stylu* (1967), *Styl Vančurovy prózy* (1968) a na počátku šedesátých let také *Čítanka pro 7. ročník základních devítiletých škol* (1962), na níž spolupracoval s doktorkou Helenou Polákovou a která do roku 1972 vyšla ještě osmkrát.

Z odstupu se skoro zdá, jako by neobyčejný rozsah Kožmínovy tvůrčí práce v šedesátých letech předznamenal dobu vynuceného odmlčení, k němuž došlo hned s nástupem normalizace. V roce 1970 musel totiž z politických důvodů fakultu opustit a jen díky přátelům (především zásluhou statečnosti ředitele Stanislava Řehořky) získal místo gymnaziálního učitele v Zastávce u Brna.¹¹ Přestože zde dalších patnáct let působil s vědomím, že je mu svět vědy zapovězen (a jakoukoli snahou o publikační činnost by pravděpodobně ohrozil i své učitelské místo), po celou dobu zůstal věrný literatuře a ve svých deníkových záznamech a v textech, které jsou zachovány pouze ve strojopisu,¹² se neustále vracel k Holanovi, Kafkovi, Beckettovi, Vančurovi, Skácelovi či Halasovi.

⁷ Na brněnské vyšší pedagogické škole – v roce 1959 transformované v Pedagogický institut a v roce 1964 v Pedagogickou fakultu UJEP – působí na katedře filologie, později na katedře češtiny a západních jazyků.

⁸ Přehled článků viz KOŽMÍN, Z. *Studie a kritiky*. Praha: Torst, 1995, s. 591–626. V *ČJL* publikoval Kožmín několikrát i v šedesátých letech. Věnoval se například vztahu filmu a literární výchovy (*ČJL*, 13, 1962–1963) a současné poezii ve škole (*ČJL*, 14, 1963–1964) a počátkem sedmdesátých let stihl sice ještě vydat dvě didaktické statí o práci s lyrikou a prózou (*ČJL*, 21, 1970–1971).

⁹ TLUSTÝ, J. Hlavou a srdcem (Portrét Zdeňka Kožmína). Sborník prací *Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada literárněvědná bohemistická*, 55, 2006, s. 5: „O citlivosti jeho interpretací svědčí i to, že v devadesátých letech si M. Kundera vybral Kožmínovu studii *Román lidské existence* (1967) jako doslov k opětovnému vydání románu *Žert*.“

¹⁰ Např. KOŽMÍN, Z. Sartre a Camus. *Host do domu*, 13, 1966, č. 2, s. 27–229; Prostor camusovského hrdiny. *Host do domu*, 13, 1966, č. 7, s. 50–51; Sartrovy rané filosofické eseje. *Filosofický časopis*, 15, 1967, č. 2, s. 317–319.

¹¹ Srov. BLAŽEJOVSKÝ, J. Umění pedagogického stylu. *Bohemica Litteraria*, 19, 2016, č. 2, s. 80: „Profil zastáveckého gymnázia v době normalizace ovlivnila výtečná tradice zdejšího učitelstva, blízkost Brna, odkud k nám přijížděli průbojní, leckdy ovšem kádrově poznamenaní spolužáci i učitelé, a pevné postavení nebojácného ředitele školy Stanislava Řehořky“.

¹² Některé studie ze strojopisu opatřené titulním listem Lyrický čas a prostor vyšly později samostatně nebo jako součást knihy *Studie a kritiky* (1995). Interpretace textů deseti českých básníků obsažené v rukopisu *Svět básně* byly později zařazené do knihy *Interpretace básní* (1986). Srov. TLUSTÝ, J. Zdeněk Kožmín a umění interpretace. *Bohemica Litteraria*, 19, 2016, č. 2, s. 63–64, 68.

Pomyslně spolu s Čapkem zachraňují Kožmína v této době nejobyčejnější věci: „pokouší se zachytit neopakovatelnost přítomnosti, „teď“, které se dává v chůzi krajinou nebo při četbě básně“.¹³ A v jeho textech se stále silněji ozývá osobitá interpretační metoda „zvětšenin“,¹⁴ díky níž už na konci šedesátých let dokázal, že prostřednictvím zblízka zaostřeného detailu, drobného postřehu či zdánlivě nedůležitého jevu lze v textu (i mezi texty) zahlédnout souvislosti, které „celkový pohled překrýval (...) a které se dříve nemohly dost výrazně projevit“.¹⁵ Ostatně na osobitě uplatňování metody, která dovoluje v jediné větě či v krátkém úryvku spatřit synekdochu celého díla, vzpomínají také pamětníci Kožmínovy gymnaziální výuky. Jaromír Blažejovský, Kožmínův žák v letech 1972–1976, k tomu v monotematickém čísle časopisu *Bohemica Litteraria* poznamenal: „V naddeníku Struktury se jednoho dne Kožmín těší, jak bude studentům vykládat Kristianovu legendu [...] Bude to prý kouzelná ZVĚTŠENINA. Takže už vím, že některé půvabné Kožmínovy výklady, jež vypadaly jako improvizace, byly už tenkrát vlastně ZVĚTŠENINY.“¹⁶

Další knihu směl Kožmín zveřejnit až v polovině osmdesátých let. Byly to „malé traktáty a malé scénáře“ v didaktické příručce *Tvořivý sloh ve škole*, za jejíž rukopis se v roce 1983 dočkal prvního místa v celostátní soutěži tzv. pedagogických čtení a díky níž se mu alespoň zčásti vrátila možnost znovu publikovat. Práce vyšla jako součást knihy *Proza a poezie ve výchovně vzdělávací práci na ZŠ a SŠ* (1985), a to v době, kdy se Kožmínovi podařilo otisknout několik didakticky orientovaných statí v *Českém jazyce a literatuře*. Konkrétně šlo o články zaměřené na předpoklady tvořivého slohu ve škole (*ČJL*, 33, 1982–1983), využití poezie ve výuce slohu (*ČJL*, 34, 1983–1984), tvořivý přístup k mluvenému projevu (*ČJL*, 35, 1984–1985) a inspirace při psaní slohových prací (*ČJL*, 35, 1984–1985).

Teprve v druhé polovině osmdesátých let má však příznivější podmínky k systematické teoretické práci: opakovaně vystupuje na pedagogických a literárněvědných konferencích, píše *Zvětšeniny ze stylu bratří Čapků* (knižně 1989), s manželkou Drahomírou pracuje na zvětšeninách z Komenského a v roce 1986 se mu v SPN daří vydat zcela netradiční publikaci v podobě skriptu nazvaného *Interpretace básní*. Třináct interpretačních statí, které se zastavují u odlišných básnických poetik od Petra Bezruče po Jana Skácela, je doplněno kapitolou Práce s básní ve škole a pro mnohé čtenáře se stává „skutečně zasvětitelským“ textem.¹⁷ Učí je „umění poezii číst“, vybízí je k dialogu s básní, který vychází „z předem promyšlené interpretace“, a vyznačuje před nimi objevy, jimiž poezie obohacuje lidský život.¹⁸ Skoro jako by se zde ozývala tatáž touha, která se projevila později v monografii o životě a díle přítele Jana Skácela.¹⁹ Touha setkat se s básníkem a člověkem, ztotožnit se s autorem a jeho světem.

¹³ TLUSTÝ, J. *Hlavou a srdcem* (Portrét Zdeňka Kožmína), cit. dílo, s. 6.

¹⁴ Srov. TLUSTÝ, J. *Zdeněk Kožmín a umění interpretace*, cit. dílo, s. 61.

¹⁵ KOŽMÍN, Z. *Studie a kritiky*, cit. dílo, s. 11.

¹⁶ BLAŽEJOVSKÝ, J. *Umění pedagogického stylu*, cit. dílo, s. 82.

¹⁷ TLUSTÝ, J. *Hlavou a srdcem* (Portrét Zdeňka Kožmína), cit. dílo, s. 6.

¹⁸ KOŽMÍN, Z. *Interpretace básní*. Praha: SPN, 1986, s. 137.

¹⁹ V roce 1989 Kožmín doprovodil Jana Skácela do slovinské Lipice, kde básník převzal Mezinárodní cenu za literaturu Vilenica.

Slovy Milana Suchomela: „scelovat text a jednotit se s textem“, „nechat se oslnit a hledat zdroje oslnění“.²⁰

Osobními vzpomínkami na okolnosti, za nichž se Zdeněk Kožmín v lednu 1990 vrátil na brněnskou pedagogickou fakultu, ožívuje Michal Přibán vypjatou revoluční atmosféru a ve „zvětšeninách“ několika situací z té doby objasňuje, jakou tíhu musel pro člověka zasaženého nesnadným osudem představovat návrat do míst z „časů likvidací“.²¹ Když Kožmín o rok později přešel na Katedru české literatury a literární vědy Filozofické fakulty (v této době už) Masarykovy univerzity, mohl se jako profesor konečně věnovat jen psaní a pedagogické práci. V devadesátých letech a počátkem nového milénia vedl semináře o díle Jana Skácela, Samuela Becketta, Franze Kafky nebo Vladimíra Holana a v souvislosti s filozofickými texty Jacquesa Derridy, Jana Patočky a Paula Ricoeura se zaměřoval na otázky interpretace.

Rovněž mu v té době vycházejí nejen starší a dosud nevydané texty, ale i knihy zcela nové. Kromě zmíněné (dnes už opakovaně publikované) monografie *Skácel* (1994) jmenujme alespoň některé: hned v roce 1990 to byl útlý, ale nepřehlédnutelný svazek *Umění básně* (rozšiřující dřívější *Interpretace*) s proslulou vstupní úvahou „Čím je báseň velká?“, dále pak reprezentativní výbor *Studie a kritiky* (1995), obsahující důležité stati od poloviny šedesátých let, a připomenout je zapotřebí i příspěvek do interpretačního sympozia o Oldřichu Mikuláškově *Pět na jednoho* (1995). Z druhé poloviny devadesátých let uveďme alespoň dvě zásadní publikace: vedle „derridovských průřezů“ nazvaných *Smysl dekonstrukce* (1998) je to rozšířené a přepracované vydání skript *Na tvrdém loži z psiho vína* (1998), v němž se Kožmín spolu s univerzitním kolegou Jiřím Trávníčkem ohlíží za dějinami české poezie od protektorátu po současnost. A z období života zachyceného v *Bubáčcích* (1998–2002) pocházejí knihy *Modely interpretace* s podtitulem *Patočkovské průhledy* (2001) a *Existencialita* (2003) – soubor „malých esejů“ k Holanově sbírce *Předposlední*, jimž dal vzniknout Kožmínův holanovský kurs na brněnské filozofické fakultě.

To už však píšeme o době poznamenané těžkou ranou – smrtí manželky v roce 2002. Poslední seminář Holan V, probíhající na FF MU v zimním semestru 2003, musí být ze zdravotních důvodů předčasně ukončen v listopadu. Poslední léta pobývá Zdeněk Kožmín v Hospici svaté Alžběty v Brně. Jak si později vybavují lékaři a ošetřovatelé, i na nemocničním lůžku si získává obdiv šlechetností, vděčností a nekonečnou trpělivostí, a součástí některých ranních vizit se dokonce stávají jeho zasvěcené interpretace Holanových a Skácelových děl.²² V hospici se pravidelně setkává s přáteli, bývalými kolegy i studenty a na slavnostním křtu se s nimi ještě potěší z vydání *Zvětšenin z Komenského* (2007), které napsal společně se svou ženou. Zemřel 12. listopadu 2007 ve věku 82 let.

²⁰ SUCHOMEL, M. Čím je báseň velká. *Bohemica Litteraria*, 19, 2016, č. 2, s. 51.

²¹ PŘIBÁN, M. Zvětšeniny z prosince. *Bohemica Litteraria*, 19, 2016, č. 2, s. 85–89; srov. KOŽMÍN, Z. *Obtisky*. Brno: Host, 1998, s. 9.

²² Vzpomínám lidí, kteří byli Kožmínovi nejbližší i v posledních letech života, je věnována část pátého čísla časopisu Host, 2008, s. 44–49.

Kožmínovské jubileum v roce 2015 se stalo příležitostí k mnoha vzpomínkám: na gymnázium v Zastávce byla odhalena pamětní deska a vydán sborník *Místo, které jsem směl* (2015), v Ústavu české literatury a knihovnictví FF MU se uskutečnilo kolokvium *Asi bych chtěl sněžit vzhůru* (2015) a odborné příspěvky, eseje, vzpomínky či rozhovory se staly obsahem monotematických čísel dvou časopisů – studentské literární revue *Pulsy* (2015) a časopisu *Bohemica Litteraria* (2016). Bez výjimek je v těchto textech zachycen pan profesor jako člověk, který byl pro generace svých žáků a studentů mimořádně inspirativní, a přitom citlivou, lidsky i profesně vyzrálou osobností. Na Zdeňka Kožmína vzpomínají jeho žáci jako na učitele, který „měl vzácné nadání podnítit své svěřence k hledání vlastní životní cesty“, a přitom vždy – „skromně nenápadný a tichý, svým nelehkým osudem nezlomený“ – jen neokázale vykonával práci učitele, bez potřeby soupeřit se studenty, vyvyšovat se nad nimi a přesvědčovat je o kantorské neomylnosti.²³ Dávno před moderními didaktickými „objevy“ totiž profesor Kožmín dobře věděl, že škola není místem jednoznačných, nezpochybnitelných a hotových vědomostí, ale že má vytvářet atmosféru, v níž učitelé ani žáci neproměškají příležitost objevovat své tvůrčí schopnosti a učit se od sebe navzájem. Ostatně sám si v „naddeníku“ *Struktury* (1995) kdysi poznamenal: „Nepěstuješ duše, ale prostě se u mladých lidí za cosi přimlouváš tím, že ukazuješ jisté strukturní, inspirativní souvislosti“.²⁴

Jako „rozcestník“ pro plánované události, které v roce 2025 probíhají k stému výročí Kožmínova narození, slouží internetová stránka, kterou za Klub absolventů gymnázia v Zastávce spravuje Eva Kokešová a za Ústav české literatury FF MU Jan Tlustý.²⁵ Kromě vzpomínkových setkání se připravuje zářijová konference na brněnské filozofické fakultě a v plánu je také vernisáž výstavy v prostorách českého velvyslanectví ve Vídni, kde se připomenou Kožmínovy přednáškové pobyty na katedře slavistiky Vídeňské univerzity v první polovině devadesátých let.

Neměl jsem to štěstí, abych se s moudrým slovem Zdeňka Kožmína seznámil jinak než prostřednictvím textů, a netroufám si odhadovat, jak by s povahou neokázalého a laskavého člověka přijal všechny zasloužené pocty. Nezbyvá mi proto než se v závěru obrátit k několika skromným poznámkám, které si zapsal, když s pokorou sobě vlastní hledal a nacházel jistoty, o něž se člověk může na své životní pouti opřít: „Co je hlavní?

1. Přestat se bát. 2. Naslouchat druhým. 3. Pokračovat žít. 4. Počkat trpělivě na velkou lásku. 5. Dát své já do závorcky. 6. Prosit o milost, právě hlavně o tu Boží. 7. Rezervovat si sedmičku pro štěstí a krásnou náhodu.“²⁶

²³ PROKEŠ, Z. Najednou je mi jako Kafkovu psovi aneb Do jedné z krásných mladých žen se vtisknout jako do věčnosti. *Tvar*, 2021, č. 10, s. 3 (recenze knihy *Bubáčci*) a BLAŽEJOVSKÝ, J. *Umění pedagogického stylu*, cit. dílo, s. 80–84.

²⁴ KOŽMÍN, Z. *Struktury*. Brno: Rovnost, 1995, s. 36.

²⁵ Online: <https://kozmin100.cz>.

²⁶ KOŽMÍN, Z. *Bubáčci. Naddeníky 1998–2002*. Brno: Host, 2020, s. 27.